

A látott hal

A magyar halászeletből I.

Szent Márton napja körül az idő már késő ősze jár. A fák lombja, elsárgulva, rég lehullott s a Balaton szabadon vágtató, borzongósan hideg szele a tihanyi fokon végig söpörve, fölkapja azt a lombot, megkavarja a nagy úrben, azután – mintha únná a játé-kot – kiereszti. A lomb elül a habok taraján, mint a felriasztott seregély-madár kóválygó csapata az ingó nádas sűrűjében.

Az avar fakó színben, a szántódi nádas aranyos barnában alussza álmát s a madárvilág is teljesen megváltozott; vele az egész tó képe, melynek oly jellemzően kiegészítő része épen a ma-darak élete, mozgalma.

Eltűnt a küszvágó, mely sokaságával, lengő röpdülésével, hó-fehér színével a tó nyári képének oly annyira megadja a tenger zamatát.

A kócsag, a szürke és vörös gém már nem riadoz fel a szél-vizekből ; a bölömbika elhallgatott; a nádiveréb rikácsolása azonképen.

Most a vadludak s a siető, részben az észak messze tájairól érkező ruczaseregek uralkodnak a levegőben, az északi sark tájáról való bűvárok pedig a nyugtalan vizeken; de igaz, a lócsér is ke-ring és lebeg a habok fölött, csakhogy vendég voltát rögtön elárulja: megjelenik – eltűnik.

A síkvíz csillogása, színek szerint változó játéka is más-nemű már.

Borús napokon az ólom színe az uralkodó; tiszta időben a tengerzöld. – Ha a szél elül s szakadozott felhők borítják az eget, ekkor a nap világa foltosán éri a vizeket s a foltok, néha elnyúló szalagok, hol szmaragd-, hol níluszöld színben tündökölnék.

A tónak egyes részeit köd borítja; s ha a tihanyi fokról akár Balatonfő, akár Balatonfenék felé tekintünk, szemünk a ködbe téved, s partot nem érve, valóságos tengeri képet élvez.

S e fölséges víz mélyében is más ilyenkor az élet.

A Balaton heringhala, a garda, az ezüstösök között a leg-ragyogóbb s alak szerint a legfeltűnőbb – alakjáról a Tisza kardkeszege, a Bodroghöz kaszakeszege – óriási seregekbe verődik s valami titokzatos nyüzsgést, vándorlást végez; épen mint az óceán heringje.

E haltömegek ekkor oszlopszerűen töltik be a víz egész mély-ségét, a fenéktől a színig; néha annyira, hogy a legfelsőbb réteg viczkáندozásától burványt vet a tó színe.

Természetes, hogy a merre ez a haltömeg mozog, megváltozik tőle a víz színe, csillogása is; az a pont, a hol a halsereg van. Sötét, sajátságosán bíborbarnás színt öltve, kivált csendes időben s magasabb helyről, már messziről látható.

Ez időtájban Tihany hét [halászbokra](#) sajátságos életet él.

Hajói fölszedett, kivetésre kész öregszerszámmal minden perczben indulhatnak.

Az evezők tolla a víz fölött, a külső csapó a hajóban kéz-ügyben, a belső csapó a hajó peremén nyugszik ; a macska kötele gondosan karikába van fejve; mellette a kóta, egy jókora gyékény-nyaláb.

Minden bokor hajója mellett tanyáz ; csendes pipaszó mellett vesztegelve, várja a jó szerencse hírért, vele az indulás perczét. Aggodalma semmi sincsen, mert hiszen minden bokor kiállította ő-r-szemét, a melynek az a föladata, hogy a hegyenjárókat lesse.

A hegyenjáró hajnalhasadtával fölhúzta nagy csizmáját, foltos ködmönét; nyakába akasztotta megviselt subáját, fülére húzta kucs-máját s meghágtá a tekintők egyikét. A csúcson megállapodott s hatalmas botjára támaszkodva, ráveté szemét a tó tükrére; bozontos

A látott hal

Írta: Herman Ottó

2017. november 25. szombat, 09:03 - Módosítás: 2017. november 28. kedd, 17:52

szemöldökét összerántva, nincs az a sólyommadár, a mely élesebben s apróbbra vizsgálná sólyomszemével a tarlót, mint vizsgálja az ő valóságos sólyomszemével a vizeket a hegyenjáró: lesi a sötét folt-nak a megjelenését.

A hét [halász-bokor](#) hét hegyenjárót állít ki, mert hét csúcs a haltekinő ; a nyolczadik csúcsot hol az egyik, hol a másik hegyen-járó hágya meg – úgy változatosság kedvéért.

A csúcsok ím ezek:

Északkelet felé : Akasztó, Nyársoshegy, Ekkó, Dalvárdomb.

Ezekről a hegyenjárók a Balatonfő felé tekintenek.

Délnyugat felé: Pusztatemplom. Sóspartok hegye, Gurbicsatető, Csúcshegye.

Ezekről Balatonfenék felé őrködnék.

Ezek a hegyenjárók egytől egyig tapasztalt, kipróbált, éles-látású s a tó tükrét színe, csillogása, hínáros helyei szerint bámula-tos pontossággal ismerő halászok, a kik még az arányoknak távol-ság szerint való apadását is pontosan meg tudják ítélni, a mi a látott hal elfogásánál igen lényeges föltétel.

Most már visszatérhetünk a veszteglő bokrokhoz s őrszemeikhez.

Az Akasztón levő hegyenjáró halat lát. Teli torokból s azzal a bizonyos vontatottsággal, a mely a szónak nagy távolságra való megérthetőségét biztosítja, lekiált a bokrok felé:

»Háájóóráá!!«

Hogy a jeladás arra az esetre is biztosítva legyen, ha a hang nem érné el az őrszem fülét: lekapja subáját, botjára tűzi, s magasra emeli.

Az őrszem erre a bokrok felé kiált, ezek pedig talpon teremve, hajóikra rohannak.

Az evezők húzópántja egy pillanat alatt a vonószegbe van akasztva, s nyolcz evező tolla belevág a vízbe.

A hálövető legény most a macska mellett áll; a kormányos, háttal a hajó orra felé, megszorítja a kormány kaccsát, s szemét a hegyenjáróra szegezve, lesi annak minden mozdulatát, mert a mozdulatok jelek s a hajót ezek szerint kell kormányoznia.

A látott halnak se törvénye, se szabálya: ki tudja honnan jön, vagy merre tart ; ma itt, holnap ott mutatkozik, azért »szabad a vásár «.

A jelre mind a hét hajó kirohan; a legénység a rugófába veti meg a lábát s szakadásig megfeszített karral, derékkal evez; ilyenkor vége a barátságnak: a létért való küzdelem kiszólítja az irigységet, az indulatosságot is, s ha roham közben két hajó elállja egymásnak az útját, vagy épen összeakad, van káromkodás, sőt néha döngetés is bőviben. Ekkor nincs halászzartikulus!

A hegyenjáró azalatt azt a hajót tartja szemmel, a mely jó irányban halad s ehhez szabja jeladását, mely a következő:

1. Subáját vagy néha egy halászgatyát is, hátfelől előrefelé csapdossa; ez azt jelenti: »Előre!« s ekkor a kormányos változatlanul tartja az irányt.

2. Subáját balról jobbra csapdossa; ez azt jelenti: »Jobbra tarts !« mire a kormányos jobbra térve, addig halad az új irányban, a míg csak a hegyenjáró ezt a jelt adogatja.

3. Subáját jobbról balra csapdossa; ez azt jelenti: »Balra tarts !«

4. Mihelyt a hegyenjáró észreveszi, hogy valamelyik hajó kellő-képen megközelítette a látott halat, hirtelen a földre veti magát, ez azt jelenti: »Vesd ki a macskát!«

A macska leszáll a tó fenekére s megkapaszkodik; de a köte-lét folytonosan eresztik, mindaddig, a míg a hegyenjáró, ki ismét talpra állott, új jelt nem ad.

5, A midőn a hegyenjáró észreveszi, hogy a hajó oly közel van a látott halhoz, hogy a hálóval bekerítheti, másodszor veti magát a földre, a mi azt jelenti, hogy: »Vesd ki az [ist´pot](#) , tedd ki a kótát!«

Ennek megértésére tudnunk kell, hogy a háló egyik [ist´pja](#) ekkor már a macskát tartó kötélhez van kötve, tehát mihelyt a hajóból kivetik, a macska helyben tartja; a kóta az a derék gyékény nyaláb, melyet vékony zsineggel a tartókötélhez kötnek, s mely a víz színén úszva, a helytálló [ist´p](#) helyét s így azt a pontot is jelezi, a melyre a háló másik istápjával keríteni kell.

6. Ezalatt a hegyenjáró újra felállott s a mint észreveszi, hogy a háló elfogyott, vagyis ki van vetve s a hajó kellőképen túljár a látott hal tömegén, harmadszor veti magát a földre, a mi azt jelenti, hogy : »Vesd ki a másik [ist´pot](#) és keríts a kótára !«

Ekkor a hajó kört vág az úszó kóta felé s a háló nagyjából bekerítette a látott hal tömegét.

Ekkor minden ember a hegyenjárót nézi, ki még mindig szemmel tartja a halat s mikor észreveszi, hogy a riasztásnak ideje elérke-zett, letérdel, s a csomóba fogott ruhával verdesi a földet; ez azt jelenti, hogy az evezőkkel dörömbölni kell, hogy a hal a hajó felé álló két [ist´acu](#)

te;p

közt

ki ne osonjon.

Az utolsó jel az, hogy a mikor a két istáte;p összeér, tehát a fogás biztosítva van, a hegyenjáró a subára hajtja a fejét; ez azt jelenti: » Megvan.«

A víz színén most burványt vet a bekerített garda ezernyi ezre; a legfelsőbbek átvetik magukat a háló fölé; a mélységben levő haloszlop szétriad s ezekből jut a többi bokornak is, mely a hegyenjáró jeleit magára magyarázta ugyan ; de nem jó helyen kerített.

Ez egy rendes »látott hal« fogásának a menete. De van annak változata, sőt néha gonosz vége is.

Ha a halak tömege messze jár a legjobb irányban levő hajó-tól – messze befelé a Balatonban, akkor a hegyenjáró futásnak ered a hegyről lefelé, tehát a tó irányában, mire a hajók erős evezőcsapással iramodnak ki a víz síkjára.

Ha nagyon befelé találtak evezni, akkor a hegyenjáró hegy-nek iramodik s a hajók partfelé sietnek.

Ha a hegyenjáró azt akarja, hogy csak keveset tartsanak a part felé, akkor leguggol s kezeire is támaszkodva, farával verdesi a földet; ha befelé, ekkor nagy komplementet vág.

Az előbbieket és ezek a »becsületes jegyek« ; de van csalóka jegy is, mikor t.i. a hegyenjáró összebeszél valamely bokorral s megegyezik bizonyos mellékjegyekben, leginkább a következőkben, például:

»Balra« jelt ad, hamisan, nyomban utána a jobb kéz hüvelyk-ujjával megböki az oldalát; a szokásos »balra« jellel tehát eltereli a többit, a mellék vagy hamis jellel igazítja a jó irányba azokat, a kikkel összebeszél; néha a lábát térdben meghajtva, a fara felé rúg.

De a turpisság rendesen hamar kisül, mert legalább is hatvan ember szeme örködik a »böcsületre« s a mire kisült, a hegyenjáró-nak gonosz a napja, s az összebeszélt ős bokoré sem valami ünnep.

Ilyenkor fel van függesztve az articulus; statárium áll össze; káromkodás a szóbelisége, az ítéletmondás és a végrehajtás pedig teljesen a »Tzibék« ágasfájára van bízva.

Ritkán történik; de megtörténik.

Egy-egy sikerült fogás 150–200 tarisznyát is hoz, tehát száz mázsa halat is vet ki a szárazra.

Természetes, hogy a hegyenjárót a helység született és fárad-hatatlan őrszem e: a gyereksereg is észreveszi s szemmel tartja ; s még természetesebb, hogy a mint a hegyenjáró subáját lekapja s botra tűzi, a látott hal híre a szó azon értelmében szétfut Tihany utczáin s be a házakba. Ilyenkor csak a lábáról leesett beteg, agg vagy nyomorék marad vesztég, a többi népség minden kigondolható edényt fölkapva, leszalad a partra, mert az ősi szokás úgy tartja, hogy a halhelyen még a vízen összeakadt komák is megbékülnek s az egész halászság igaz magyar bőkezűséget gyakorol a »jut is, marad is« elve szerint.

Megtöltik a gazda tarisznyáját, a gazdasszony kötényét, köcső-gét; minden gyerek ihanyra fűzhet egy pár gardát; jut a Szán-tódra átkelő utasnak, a cserkésző cigánynak s ha valami kuvasz tévedt oda, vetnek még annak is s csak ekkor osztozkodik a sze-rencsés bokor, természetesen ős Tihany régi mértéke szerint, mely nem font, se kilo, se mázsa, hanem az egy rőf vászonból készült halász-tarisznya, mely arról is nevezetes, a mint már említve volt, hogy a gazdasszony azt a rőföt nem is rőfön, hanem a karján és a mellén méri ki.

A midőn a garda így beütött, az egész környék vele él s a hal, noha szálkás, balatoni módon elkészítve, kitűnő, jóízű eledel. A készítése módja a következő: Letisztítják a hal héjját, a halat meg-forgatják lisztben, kevés zsírra vetik és jó ropogósra, majdnem szá-razra, kirántják. Így elkészítve, az ember ujjával foghatja a halat, kényelmesen kisedheti a nagyobb szálkáit s bátran költheti el, a törékennyé vált apróbb szálkával együtt.

A látott hal bekerítése azonban nem épen gyakori. A Balaton háborgása, makacs ködök elfedik a nyüzsgő tömegeket s ilyenkor a hegyenjáró reászorúl egész testi-lelki edzettségére. A tihanyi fok vulkanikus, hegyes csúcsain erősen vág a szél, a dara ; de a magyar halász hosszan tűrő, vastestű ember, a ki »virtust« csinál abból a daczból, a mellyel az idő viszontagságaival szembeszáll; erre a daczra rátartós.

Ha valami, úgy a »látott halra« való halászat avatja a Bala-tont »magyar tengerré«, mert a halászat e módja szakasztott mása az észak tengerein folyó heringhalászatnak, azzal az egy különbség-gel, hogy a míg a heringhalász csülkőkön magasra hágva lesi a halak seregeit, a tihanyi hegyenjáró őrhelyét a föld izzó keblének lehellelte hányta föl kellő magasságra ; hegyet készített a lába alá.

A hagyomány azonban e halászatnak egy régibb módját is őrzi.

Hajdanában, mikor Tihany félszigetét még erdő borította s a nép téli munkáját az erdő szolgáltatta, a [halászbokrok](#) nem tanyáz-hattak naphosszat a parton s a hegyenjárás is inkább önkén-tes volt.

Akkoron a hegyenjáró kiállott a csúcsra s a falutól a hegyen-járóig, kellő távolságban gyerkőczők állíttattak föl. Mihelyt a hegyenjáró észrevette a »látott halat«, oda kiáltott a legközelebb álló gyerekeknek :

»Gaardaa!«

Szájról szájra röpült a hír a helységbe s az az ember, asszony, a ki a templom táján hallotta a jó hírt, fölszaladt a toronyba s félre verte a harangot, minek hallatára a halászember ott hagyta munkáját s kirohant a partra. Annyi bizonyos, hogy a »látott hal« a magyar halászatnak legvonzóbb képei közé tartozik.

Forrás: Természettudományi Közlöny 19. évfolyam, 209. füzet.1887. 1–7.

http://epa.oszk.hu/02100/02181/00209/pdf/EPA02181_Termeszettudomanyi_kozlony_1887_001-007.pdf

This work is licensed under a Attribution-ShareAlike 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>